

İmran Rövşən AMİRASLANOV

ADAU-nin “Mühasibat uçotu və audit” kafedrasının magistri

E-mail: imranamiraslanov@gmail.com

**AZƏRBAYCANDA MÜASİR MÜHASİBAT UÇOTUNUN YENİ ÇAĞRIŞLARA CAVAB
VERƏN KONSEPSİYASI**

Xülasə

Məqalədə uçot siyasətinin mahiyyəti onun təşkilat daxilində maliyyə hesabatları və qərarların qəbulu üçün strukturlaşdırılmış çərçivə təmin etmək qabiliyyətindən ibarət olduğu göstərilmişdir. Mühasibat uçotu siyasətinin mahiyyətini vurğulayan bəzi əsas aspektlər kimi ardıcılıq, şəffaflıq, uyğunluq, dəqiqlik, münasiblik və çeviklik göstəricilərinə izahlar verilmiş və Azərbaycan respublikasında müasir mühasibat uçotunun yeni çağırışlara cavab verən uçot konsepsiyasının əsas istiqamətlərindən olan uçot siyasətinin yeni düzəndə tərtib edilməsi məsələlərinə toxunulmuşdur. *Məqalədə həmçinin* mühasibat uçotu siyasəti bir neçə səbəbə görə müəssisənin istehsal sferasında mühüm rola malik olması xərclərin idarə edilməsi ehtiyatların qiymətləndirilməsi, gəlirlərin tanınması, aktivlərə nəzarət və menecmenti, büdcələşdirmə və planlaşdırma, uyğunluq və hesabatlılıq, risklərin idarə edilməsi və qərarların qəbulu kimi aspektləri qiymətləndirilmişdir.

Açar sözlər: uçot siyasəti, MHBS, prinsiplər, konsepsiya

JEL:F02

UOT:336

DOI: <https://doi.org/10.54414/SGKB9986>

Giriş

Bildiyimiz kimi hər bir ölkədə olduğu kimi ölkəmizdə də mühasibat uçotu siyasəti maliyyə hesabatlarının düzgün tərtib edilməsində, normativlərə uyğunluğun təmin edilməsində və təşkilatlar daxilində səmərəli qərarların qəbulunda əsas rol oynayır. Beləliklə də uçot siyasəti istehsal sferasında mühüm əhəmiyyət kəsb edir, çünki onlar məsrəflərin idarə edilməsi, inventarların qiymətləndirilməsi, gəlirlərin tanınması, aktivlərin idarə edilməsi, büdcənin tərtibi, uyğunluq, risklərin idarə edilməsi və qərarların qəbulu üçün çərçivə təmin edir. Aydın və ardıcıl uçot siyasətləri yaratmaqla “müəssisələr öz istehsal əməliyyatlarında şəffaflığı, hesabatlılığı və ümumi rəqabətə davamlılığını artırma bilərlər[16]. Bütövlükdə, Azərbaycanda uçot siyasəti maliyyə hesabatları, normativlərə uyğunluq və qərarların qəbulu üçün mühüm çərçivə rolunu oynayır və ölkənin biznes mühitinin sabitliyinə və şəffaflığına töhfə verir.

Mühasibat işində uçotu siyasəti zamanla maliyyə əməliyyatlarının uçotu, təsnifatı və hesabatında ardıcılığını təmin edir. Bu ardıcılıq maraqlı

tərəflər üçün müxtəlif dövrlər üzrə maliyyə məlumatlarını müqayisə etmək və təşkilatın fəaliyyətini və maliyyə vəziyyətini mənalı qiymətləndirmək üçün çox vacibdir. Burada “uçot siyasəti maliyyə hesabatlarının hazırlanmasında istifadə olunan prinsipləri, metodları və fərziyyələri aydın şəkildə təsvir etməklə şəffaflığı təşviq edir. Şəffaf uçot siyasəti maraqlı tərəflərə, o cümlədən investora, kreditorlara və tənzimləyicilərə maliyyə hesabatının əsaslarını anlamağa və təqdim olunan məlumatların etibarlılığını qiymətləndirməyə imkan verir” [7]. Uçotu siyasəti müvafiq mühasibat standartlarına, qaydalara və qanuni tələblərə uyğunluğu təmin etməyə kömək edir. Müəyyən edilmiş mühasibat uçotu prinsiplərinə və təlimatlarına riayət etməklə, təşkilatlar uyğunsuzluq cəzaları, məhkəmə çəkişmələri və nüfuza ziyan vurma riskini azalda bilər. Burada uçotu siyasətləri maliyyə əməliyyatlarının ölçülməsi və tanınması üzrə təlimatlar təqdim etməklə dəqiq və etibarlı maliyyə hesabatlarına nail olmaq məqsədi daşıyır. Dəqiq maliyyə məlumatları maraqlı tərəflərə sərmayə qoymaq, borc vermək və ya təşkilatla əməliyyatlar

haqqında əsaslandırılmış qərarlar qəbul etməyə imkan verir. Mühasibat işində uçotu siyasəti təşkilatın biznes əməliyyatları və sənayesinin spesifik xüsusiyyətlərinə və ehtiyaclarına uyğun olmalıdır. Müvafiq uçot siyasətləri təşkilata maliyyə fəaliyyətinin və perspektivlərinin qiymətləndirilməsində maraqlı tərəflər üçün mənalı və faydalı olan məlumatları əldə etməyə və çatdırmağa imkan verir. Ardıcılıq vacib olsa da, uçot siyasəti

həm də biznes mühitindəki dəyişikliklərə, mühasibat uçotu standartlarına və ya tənzimləyici tələblərə uyğunlaşmaq üçün çevikliyə imkan verməlidir. Çeviklik maliyyə hesabatlarının düzgünlüyünə xələl gətirmədən mühasibat uçotu praktikalarının aktuallığını və inkişaf edən şəraitə cavab verməsini təmin edir.

Azərbaycanda mühasibat uçotu siyasətinin tətbiqi sahələri.

şəkil 1.

Hüquqi Çərçivə: Azərbaycanca uçot siyasəti ölkənin qanunvericilik bazasını rəhbər tutur, o cümlədən Dövlət Hesablama Palatası, Maliyyə Nazirliyi və digər aidiyyəti orqanlar tərəfindən qəbul edilmiş qanunlar, qaydalar və standartlar. Bu qaydalar maliyyə məlumatlarının şəffaflığını və müqayisəliliyini təşviq etmək üçün çox vaxt beynəlxalq mühasibat standartlarına uyğunlaşdırılır.

Korporativ İdarəetmə: Mühasibat uçotu siyasətləri Azərbaycanda korporativ idarəetmə təcrübələrinin tərkib hissəsidir və biznes əməliyyatlarında hesabatlılığı, şəffaflığı və dürüstlüyü təşviq edir. Düzgün müəyyən edilmiş uçot siyasəti maliyyə məlumatlarının təşkilatların maliyyə vəziyyətini və fəaliyyətini düzgün əks etdirməsini təmin edir və korporativ reputasiyanı gücləndirməyə kömək edir.

Biznes Mühitinə Təsir: Azərbaycandakı iqtisadi və biznes mühiti, xüsusən də ölkə iqtisadiyyatına əhəmiyyətli töhfə verən enerji, kənd təsərrüfatı və istehsalat kimi sənayələr üçün uçot siyasətinə təsir göstərə bilər. Mühasibat uçotu siyasətləri müvafiq və etibarlı maliyyə məlumatlarını təmin etmək üçün bu sahələrin unikal xüsusiyyətlərini və çətinliklərini əks etdirməlidir.

Yerli Ehtiyaclara Uyğunlaşma: Azərbaycan beynəlxalq mühasibat standartlarına əməl etsə də, təşkilatların uçot siyasətini tərtib edərkən nəzərə alınmalı olduğu xüsusi yerli tələblər və təcrübələr ola bilər. Bunlara vergi qaydaları, sənayeyə aid təlimatlar və Azərbaycana xas olan mədəni və ya hüquqi mülahizələr daxil ola bilər.

Peşəkar İnkişaf: Azərbaycanda mühasibat uçotu mütəxəssisləri mühasibat uçotu standartları, qaydaları ilə bağlı yenilənmək üçün təlim və təhsil alırlar. Azərbaycan Auditorlar Palatası kimi peşəkar təşkilatlar mühasiblər və auditorlar arasında peşəkar inkişafın və etik davranışın təşviqində rol oynayır.

İnvestorların Güvəni: Şəffaf və ardıcıl uçot siyasətləri investorların Azərbaycanın kapital bazarlarına inamını artırır və yerli və beynəlxalq investorların maliyyə vəsaitlərinə çıxışını asanlaşdırır. Etibarlı uçot siyasətinə əsaslanan etibarlı maliyyə hesabatı daha əlverişli investisiya mühitinə töhfə verir və iqtisadi artım və inkişafı dəstəkləyir.

Tənzimləmə Nəzarəti: Azərbaycanda uçot siyasətlərinin həyata keçirilməsi və onlara riayət edilməsi Dövlət Hesablama Palatası və Maliyyə Nazirliyi kimi dövlət qurumları tərəfindən tənzimləyici nəzarətə məruz qalır. Bu orqanlar mühasibat uçotu standartlarına riayət olunmasını təmin edir, maliyyə hesabatlarının təqdim edilməsi praktikasına nəzarət edir və tələblərə cavab verməyən təşkilatlara qarşı məcburi tədbirlər görür.

Beynəlxalq Standartların Qəbul Edilməsi: Azərbaycan mühasibat uçotu standartlarını qabaqcıl beynəlxalq təcrübələrə uyğunlaşdırmaq üçün səylər göstərmişdir. Ölkədə ictimai maraq kəsb edən qurumlar, iri müəssisələr və maliyyə institutları tərəfindən maliyyə hesabatlarının hazırlanması üçün Beynəlxalq Maliyyə Hesabatları Standartları (BMHS) qəbul edilmişdir. Bu qəbul Azərbaycanda maliyyə hesabatlarının keyfiyyətini və etibarlılığını artırır, onu investorlar və kreditorlar üçün daha cəlbedici edir.

Əsas məsələlərdən biri kimi uçotu siyasəti əməliyyatların dəqiq və etibarlı uçotu üçün nəzarət və prosedurlar yaratmaqla maliyyə risklərini idarə etməyə kömək edir. Mühasibat uçotu siyasəti vasitəsilə risklərin effektiv idarə edilməsi maliyyə hesabatlarında səhvlər, saxtakarlıqlar və ya

təhriflər ehtimalını minimuma endirir və bununla da təşkilatın maliyyə hesabatlarının etibarlılığını və etibarlılığını artırır. Beləliklə, uçotu siyasəti təşkilatın məqsədlərinə, strategiyalarına və maraqlı tərəflərin maraqlarına uyğunlaşdırılmalıdır. Təşkilatın dəyərlərini, prioritetlərini və məqsədlərini əks

etdirməklə uçot siyasəti təşkilatın ümumi hesabatlılığına, idarəçiliyinə və davamlılığına töhfə verir. Əslində, uçot siyasəti şəffaf, dəqiq və etibarlı maliyyə hesabatının əsası kimi xidmət edir, maraqlı tərəflərin təşkilatın fəaliyyətinə, dürüstlüyünə və uzunmüddətli həyat qabiliyyətinə inamını dəstəkləyir. Müasir mühasibat uçotu siyasəti prinsipləri maliyyə məlumatlarının hazırlanması, təqdim edilməsi və açıqlanmasında təşkilatları istiqamətləndirən bir sıra təlimat və standartları əhatə edir. Bu prinsiplər maliyyə hesabatlarında şəffaflığı, dəqiqliyi, uyğunluğu, müqayisəliliyini və etibarlılığını təmin etmək məqsədi daşıyır [13]. Bu müasir mühasibat uçotu siyasəti prinsipləri bütün dünyada maliyyə hesabatlarında şəffaflyq, dürüstlük və etibarlılığı təşviq edərək, mühasibat uçotu standartlarının və təcrübələrinin inkişafı və tətbiqi üçün zəmin yaradır. Onlar müxtəlif maraqlı tərəflərin ehtiyaclarına cavab verən və iqtisadi sabitliyə və böyüməyə töhfə verən yüksək keyfiyyətli maliyyə məlumatlarının saxlanmasında təşkilatlara rəhbərlik edir.

Nəticə

Aparmış olduğumuz tədqiqatlardan aşağıdakı nəticələrə gəlmək olar:

- uçot siyasəti dedikdə, “müəssisənin özü tərəfindən seçilmiş mənfəətin və zərərin həcminə təsir göstərən metodiki üsullar başa düşülür” [2] və müəssisənin iqtisadi, hüquqi və mühasibat xidmətləri tərəfindən mövcud normativ aktlara əsaslanaraq işlənilib hazırlanmalıdır.

- müəssisənin hüquqi, iqtisadi və mühasibat xidmətləri tərəfindən mövcud normativ aktlara əsaslanma. Burada əsasən Azərbaycan Respublikasında mühasibat uçotunun beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırıldığı indiki dövrdə kommersiya təşkilatlarında uçot siyasətini tənzimləyən əsas normativ aktlara “Mühasibat uçotu haqqında” qanun, 1 №-li “Maliyyə hesabatlarının təqdimatı üzrə”, 8 №-li “Uçot siyasəti, uçot qiymətlərində dəyişikliklər və səhvlər üzrə” standartları və sair daxil ola bilər.

- uçot siyasətinin ardıcılığı olaraq göstərilir ki, “müəssisə, hər hansı Standartın müəyyən maddələri qruplaşdıraraq onlara müxtəlif uçot siyasətini tətbiq etməyi tələb etməsi və ya icazə verməsi halı istisna olmaqla, müvafiq uçot siyasətini qəbul edərək, oxşar əməliyyatlar, digər hadisə və şərtlər üzrə ardıcıl şəkildə tətbiq etməlidir” [15]. Əgər hər hansı Standart

müəyyən maddələrin bu məqsədlə qruplaşdırılmasına icazə verərsə və ya tələb edərsə, onda müvafiq uçot siyasəti seçilməli və həmin maddələr qrupuna ardıcıl şəkildə tətbiq edilməlidir.

- müəssisə uçot siyasətini yalnız aşağıdakı hallarda dəyişə bilər: □ Milli Mühasibat Uçotu Standartı bunu tələb etdikdə ; □ uçot siyasətinin dəyişdirilməsi maliyyə hesabatlarında əməliyyatların, digər hadisə və şərtlərin müəssisənin maliyyə vəziyyətinə, maliyyə nəticələrinə və pul vəsaitlərinin hərəkətinə təsiri haqqında etibarlı və daha uyğun məlumatların təmin edilməsi ilə nəticələndikdə.

Müəssisənin seçdiyi uçot siyasəti müəssisənin seçdiyi iqtisadi siyasətə uyğun olmalıdır. Qanunvericilikdə və normativ aktlarda yol verilən uçotun aparılmasının alternativ variantlarından müəssisədə resurslardan səmərəli istifadəyə imkan verən, bazar strategiyasına uyğun olan müəssisənin əldə etdiyi mənfəətin artırılmasını təmin edən ən optimal variantı seçmək lazımdır. Müəssisə uçot siyasətinin seçilməsi və onun tətbiqinə, uçot siyasətinin ardıcılığı prinsipinə, xüsusən əməl etməlidir. Uçot siyasətinin ardıcılığının təmin olunması müəssisənin maliyyə hesabatlarının zamana görə müqayisəliliyini təmin edir. Uçot siyasətini hazırlayan zaman “Mühasibat uçotu haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanunu, Azərbaycan Respublikasının digər müvafiq qanunları, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərmanı, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin qərarları, Maliyyə Nazirliyinin əsasnamə, əmr, təlimat, məktub və digər normativ sənədləri, həmçinin təsdiq olunmuş hesablama planı əsas götürülməli və onlara istinad edilməlidir.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. “Mühasibatlıq haqqında normativ sənədlər toplusu” Bakı Qanun 2022.
2. “Müəssisələrin uçot siyasəti haqqında Əsasnamə” Bakı 1997
3. “Mühasibat uçotu haqqında” Azərbaycan Respublikasının qanunu. Bakı 29.06.2004
4. Abbasov Q. Səbzəliyev S. “Mühasibat (maliyyə) uçotu” Bakı 2009.
5. Qəhrəman R. “Beynəlxalq mühasibat uçotu standartları və maliyyə hesabatı” Bakı 2004.

6. Səbzəliyev S.M. "Mühasibat (maliyyə) hesabatı" Bakı 2003.
7. Kondrakov N.P. "Prinsipı buxqalterskoqo uçeta" FBK-Press 2008
8. Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsi. Bakı 2022.
9. AR-nın Cınayət Məcəlləsi. Bakı 2022
10. AR-nın İnzibati Xətalər Məcəlləsi. Bakı 2022
11. Azərbaycanın statistik göstəriciləri. Bakı 2022.
12. "Müəssisənin uçot siyasəti və onun əsas istiqamətləri" Hacıyev N.Z. Bakı 2008
13. Ə.S. Salahov Mühasibat uçotunun kompüterləşdirilməsi. "Kooperasiya" nəşr. Bakı-2008
14. E.B. Иванеева, М.А. Москаленко "Учетная политика как основной элемент внутрифирменного регулирования учетной системы» 2012
15. "Beynəlxalq maliyyə Hesabatı Standartları üzrə Milli Diplom" ders vəsaiti Bakı-2010 s, 665
16. Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarına və Milli Mühasibat Uçotu Standartlarına uyğun olaraq memorial order forması əsasında sintetik uçotun aparılması Qaydası. Azərbaycan Respublikası Maliyyə Nazirliyinin Kollegiyasının 18 yanvar 2016-cı il tarixli Q-02 nömrəli Qərarı
17. "Uçot siyasəti, uçot qiymətlərində dəyişikliklər və səhvlər üzrə" 8 №-li Standart .
18. www.muhasib.az
19. www.taxes.gov.az
20. www.e-qanun.az
21. www.president.az
22. www.stat.gov.az
23. www.maliyye.gov.az

Имран Ровшан оглу АМИРАСЛАНОВ

Магистр кафедры «Учет и аудит» АДАУ

E- почта: imranamiraslanov@gmail.com

КОНЦЕПЦИЯ СОВРЕМЕННОГО УЧЕТА В АЗЕРБАЙДЖАНЕ, ОТВЕЧАЮЩАЯ НОВЫМ ВЫЗОВАМ

Резюме

В статье показано, что сущностью учетной политики является ее способность обеспечить структурированную основу для финансовой отчетности и принятия решений внутри организации. Даны разъяснения показателям системности, прозрачности, сопоставимости, точности, целесообразности и гибкости как некоторым основным аспектам, подчеркивающим сущность учетной политики, а также вопросам составления учетной политики в новом порядке, которые являются основными были затронуты направления бухгалтерской концепции современного бухгалтерского учета в Азербайджанской Республике, отвечающие новым контекстам.

В статье учетная политика играет важную роль в производственной сфере предприятия по нескольким причинам, таким как управление затратами, оценка запасов, признание доходов, контроль и управление активами, бюджетирование и планирование, соблюдение требований и подотчетность, управление рисками и принятые решения были оценены.

Ключевые слова: учетная политика, МСФО, принципы, концепция.

Imran Rovshan AMIRASLANOV
Master of "Accounting and Audit" department of ADAU
E-mail: imranamiraslanov@gmail.com

THE CONCEPT OF MODERN ACCOUNTING IN AZERBAIJAN THAT RESPONDS TO NEW CHALLENGES

Summary

The article shows that the essence of accounting policy is its ability to provide a structured framework for financial reporting and decision-making within the organization. Explanations were given to the indicators of consistency, transparency, compatibility, accuracy, appropriateness and flexibility as some of the main aspects that emphasize the essence of the accounting policy, and the issues of drafting the accounting policy in a new order, which are the main directions of the accounting concept of modern accounting in the Republic of Azerbaijan, which respond to the new contexts, were touched upon.

In the article, accounting policy has an important role in the production sphere of the enterprise due to several reasons, aspects such as cost management, inventory estimation, revenue recognition, asset control and management, budgeting and planning, compliance and accountability, risk management and decision-making have been evaluated.

Keywords: *accounting policy, IFRS, principles, concept*